

Cséby Géza

**„A mindent elrontó idő hatalmának...”
*Batsányi és Keszthely***

A keszthelyi egykori gimnázium, azaz Fő téri rendház falán az egyik emléktábla a következő szöveggel került felerősítésre¹:

*„S intsd hazád andalgó fiait előre”
/:Batsányi:/*

*1778-ban itt járt iskolába a költő és forradalmár
Batsányi János
(1763-1845)*

*Itt volt tanulótársa Juranits László,
aki hű barátja maradt a száműzöttnek,
s lehetővé tette költeményeinek kiadását is.*

Batsányiról emlékezik a keszthelyi Pantheonban elhelyezett tábla is. Az erezett márványlapon *Pelcz Zoltán* keramikusművész plakettje látható a költőről és alatta a vésett felírás:

*Batsányi János
1763-1845
költő
keszthelyi tanulmányainak
és irodalmi működésének
emlékére
1998.*

A két tábla szövegéből világosan kitűnik Batsányi életének azon két pontja (tanulmányok, irodalmi munkásság), ahol nyomon követhetően kapcsolatba került Keszthellyel. Megjegyzendő, hogy a rendház falán elhelyezett táblát a szemközti, épületre kellett volna tenni. Ugyanis a *gróf Festetics Pál* által 1772-ben alapított három osztályos gimnázium, az egykor

¹ A márványtáblát 2013. március 2-án áthelyezték az egykori gimnázium, a „vörös iskola” falára.

színéről „vörös iskolá”-nak nevezett épületben kapott helyet. Itt is működött több mint két évtizeden át. Csak később került át a rendház épületébe (1800), melyet Festetics György gróf kibővített. Tehát az ifjú Batsányi, aki 1779-ben a keszthelyi gimnáziumba járt, a „vörös iskolában” tanult. A *Zala megyei Levéltárban* található, keszthelyi gimnázium tanulóinak korabeli értesítője szerint az ifjú *Batsányi János a Zala megyei Tapolcáról származik, 1779-ben a második osztályba jár, 13 éves (?), tanjegye 1-es.* A 13 év után kérdőjelet tett a nótárius, helyesen, mert Batsányi ekkor már nem 13, hanem 16 éves volt.

Eddigi kutatásaim alapján nem találtam sok nyomot. Ha konkrétan akarnék fogalmazni csupán morzsákat találtam. Az életrajzok azt írják, hogy a keszthelyi gimnáziumban folytatott tanulmányokat, de a város említésén túl szinte semmi bővebbet nem tudhatunk meg. Még *Négyesy László* irodalomtörténész a „*Gróf Festetics György a magyar irodalomban*” című remek, a keszthelyi (természetesen Festetics Györgyhez kötődő) irodalmi kapcsolatokat felvonultató pályadíjas dolgozatában is csak pár mondatban említi meg Batsányit. Ezek a morzsákat azonban minden kétséget kizáróan meghatározóknak kell értékelnünk a költő és a város tekintetében is. De nézzük sorjában.

Batsányi 1763. május 9-én született Tapolcán, korán félárvaságra jutott. A sokgyermekes család szerényen, talán úgy is mondhatnánk szegény körülmények között élt. Testvérei közül egyedül ő volt képes kiemelkedni ebből a sorból. A többiek szétszéledtek a világban.

Ifjúkoráról, iskoláskoráról vajmi keveset tudunk – erősítik meg az életrajzírók is. Feltehetően a tapolcai elemi iskolába járt, abba az épületbe, amely jelenleg a Városi Múzeumnak ad helyet.

Alig-alig tudunk többet a tapolcai éveket követő keszthelyi időkről. Az azonban biztos, hogy a 15 éves ifjú a ferenciek keszthelyi gimnáziumában tanult, ahol barátja lett a már említett *Juranits László* és a Keszthelyen született *Fejér György*. Fejér György naplótöredékeiből tudjuk meg, hogy Batsányi már ekkor próbálkozott a verseléssel. A keszthelyi gimnázium falai között születhettek meg első versei, itt kellett szembesülnie, hogy igyekezete ellenére az egyik versíró versenyen egy *Proplich* nevű horvát fiú megelőzte. Nem tudni milyen benyomást tettek rá a keszthelyi napok, hetek, hónapok. Fennmaradt művei között nem találunk erre vonatkozóan utalást. Tanulmányait Keszthely után Veszprémben a piarista rend főgimnáziumában folytatta.

Keszthelyi gimnáziumi éveire talán nem lenne érdemes ennél több időt fordítani, ha az egykori osztálytárs *Juranits László* nem lett volna Batsányi életének meghatározó egyénisége.

Ki is volt *Juranits László*?

Juranits László nagyprépost és apátkanonok. – írja a Szinnyei-féle lexikon (Magyar írók élete és munkái). Testvére volt *Juranits Antal* győri püspök. 1765. június 22-én Kaposváron született. Iskoláit – akárcsak bátyja – szülővárosában

kezdte, majd Keszthelyen folytatta. Syntaxista diák korában kötött barátságot Batsányival, akivel hatvan éven keresztül levelezett, noha iskolás koruktól fogva egymást soha többé nem látták. Leveleiből nemcsak a költő iránti odaadó barátság csendül ki, de olykor idézi keszthelyi közös emlékeiket is. 1823. április 26-án írja: „*Hát édes Barátom ösmered-e K. Sándornak ujjonnan ki jött gyönyörű Regéjét a Dobozit, mely a tavali magyar almanachba a vagy Aurórába jött ki, és a Sz. Mihály hegyi Remetét, én kivált ezt nagy örömmel vártam, mert tudod, hogy Keszthelyen azon a hegyen miis eleget mulattunk.*”

Juranits is baráti kapcsolatban állt Fejér Györggyel a későbbi történésszel, aminek tudatában leszögezhetjük, hogy a három diák Batsányi, Juranits és Fejér éppen érdeklődési körüknek megfelelően lehettek barátok. Mindhárman a magyar irodalom, a magyar nyelv elkötelezett hívei voltak. Nem kell azonban elhallgatni, hogy Juranits a *Kazinczy* ellenes dunántúli írói körrel tartott fenn kapcsolatot. Ugyanakkor elévülhetetlen érdemeket szerzett a magyar költők műveinek kiadása terén. Komolyan támogatta megjelenésüket, elsősorban Batsányiét. Batsányi az 1835-ben megjelent verseskötetét így ajánlja: „*Főtisztelendő Juranits László pécsi kanonok úrnak, több vármegye táblabírájának, mint legrégibb szíves jó barátjának küldi s ajánlja a szerző.*” Juranits maga készítette elő Batsányi verseinek kiadását, tárgyalt kiadókkal, nyomdákcal. Az egykori alma mater, a keszthelyi premontrei gimnázium, ha Batsányi megmaradt versei között nem is bír említésre méltó súllyal, meggyőződhetünk arról, hogy az itt kötött barátság egy életre kihatott.

Batsányi, Fejér és Keszthely említésekor mindenképpen szólni kell *gróf Festetics Györgyről*, aki 1755-ben született a Sopron megyei Ságon. Festetics alezredes és tisztársai 1790 nyarán beadványt írtak alá, amelyben kérték, hogy a magyar alakulatok szolgálati nyelve magyar legyen, magyar tisztikar irányítsa őket és béke idején ne kelljen külföldre menniök. Az aláírók között volt Festetics tisztársa *Laczkovits János* is, a későbbi jakobinus vértanú. Az udvar elhűlt, azonnal letartóztatták Festeticset, majd Németalföldre, később Milánóba vezényelték. A gróf úgy döntött leszerel és visszavonul keszthelyi birtokaira.

A tulajdonképpen kegyvesztett főúr hatalmas energiával látott neki szétzilált birtokainak rendbehozatalához. Kibővítette az apja által alapított gimnáziumot (amelybe egykor Batsányi is járt), református gimnáziumot alapított Csurgón, Sopronban evangélikus jobbágyai tehetséges gyermekeinek továbbtanulását támogatta. Keszthelyen nemesi konviktust, zeneiskolát létesített. Jelentős pénzeket ajánlott fel a Ludoviceum felállítására. Anyagilag támogatta Magyarország első könyvsorozatának a Magyar Minervának kiadását. Sokat hallhattunk a Helikoni ünnepekről, ahol a kor jeles dunántúli írói, költői jelentek meg (*Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel, Pálóczi Horváth Ádám, Dukai Takács Judit, Kazinczy Klára és mások*). Toldy Ferenc ehhez a keszthelyi körhöz kapcsolja Batsányit is, bár Batsányi személyesen soha nem vett részt a Helikonokon. Nem is tehette. A Helikonokra 1817-19 között került sor.

Batsányit 1815-ben lecsukták, 1816-tól Linzet jelölik meg lakhelyéül. A Martinovics per után ugyanis mindkettőjüknek, Festeticsnek és Batsányinak is volt féltelenivalója. Lehet, hogy legenda, de *Takáts Sándor, Péteri Takáts József (Festetics László ifjú gróf nevelője)* életrajzírója szerint, Péteri Takáts rendszeresen szavalta Batsányi forradalmi verseit a grófi park évszázados fái alatt.

1797-ben megnyitotta kapuit Európa első felsőfokú oktatási intézménye a Georgikon. Még ebben az évben bocsátották vízre a Balaton mindeddig legnagyobb vitorláshajóját a Phoenixet. Ez a hajó azonban nemcsak a hajózástörténetbe vonult be, hanem, az irodalomtörténet lapjaira is.

Péteri Takács József huszonhárom évesen 1790-ben került a Festetics családhoz nevelőnek. Az ott eltöltött 10 esztendő alatt ő volt, aki a kapcsolatot a gróf és a költők, írók között tartotta. Szinte Magyarország valamennyi költőjével, írójával levelezett. Takáts nem követelt a maga számára túl sok irodalmi babért. Az irodalom csendes, ám hatékony munkása akart lenni.

Tehát 1797-ben vízre bocsátották a Phoenixet és oldalára feliratot akartak vésetni. Költői versenyt hirdettek meg. A beérkezett pályaműveket Festetics felküldte Bécsbe Péteri Takács Józsefnek, aki László gróf nevelőjeként tanítványával éppen a császárvárosban lakott. Takáts saját verssel toldotta meg a paksamétát és bírálatra elküldte Batsányinak és *Kultsár Istvánnak*.

Batsányi 1797 március 10-én levelet írt Festeticsnek: *„A magyar tengeri hajóra írandó versnek témáját közölvén velem Takáts Úr, átaladtam néki a minap hat sort, melyet akkori első ideám szerint csináltam volt. Azután változtatást tettem rajta; és íme most magam udvarlok vele Nagyságodnak: - hozzáadván még egy más – ugyanannyi sorból álló inscriptiót is, melyet talán a hajónak másik felére lehetne vágattatni, Horatius amaz isméretes mondásának mintegy ellenére: - Nequidquam Deus abscidit prudens Oceano dissociabili terras, si tamen impiae non tangenda rates transiliunt vada! – Azonban: akár találtassanak méltóknak ezen kétféle versecskék a kivágatásra, akár nem: legalább könnyebb lészen választani egy-kettőt a sok közül.”*

Az ajánlott két vers:

*A mindent elrontó idő hatalmának
Már egyszer e hajó is engedett.
De szeretett Hazánk egyik hív fiának
Szavára most megint feléledett.
Nézz e kis példára, Magyar Föld nagy Népe!
Ez lehet (csak akard!) új életed képe.*

--

Igaz, hogy ezer veszély közt fordul meg életünk,

*Szerencsét keresvén vízen és szárazon;
Azonban, fáradtság nélkül nem élhetünk ! –
S csak elér a Halál, vagy ezen, vagy azon. –
Munkával kelnek fel Emberek, Országok;
Enélkül nincs nevek, nincs állandóságok.*

Takáts megdöbbsent, mert a verseket Batsányi megküldte neki is, így első kézből olvashatta a költő versét, amelyben igencsak ráismert a sajátjára. Az eredeti Takáts vers így hangzik:

*Az idő nagy hatalmának
E gálya is engedett;
De, mint Feniksz, az urának
Szavára feléledett.*

*Magyar Földnek dicső Népe!
Serkenj, ébreszt a közjó;
S boldog újolásod képe
Lészen, hidd el a hajó.*

Batsányi ezen versét művei közé „*A keszthelyi hajóra*” címmel válogatta be. Az évszámot is megváltoztatta, miszerint a vers keletkezésének időpontja 1798 (és nem 1797). Ez annak tudható be, hogy Batsányi a verset átdolgozta és kötetében az átdolgozott változat szerepel, melynek keletkezési időpontja valószínűsíthetően valóban 1798.

Ez a kis közjáték úgy tűnik megronthatta Batsányi és Takáts kapcsolatát. Ennek tudhatjuk be, hogy a Takáts által megálmodott és kivitelezett Magyar Minerva első, Ányos verseit tartalmazó kötet után, melynek szerkesztésére Takáts Batsányit kérte fel, tulajdonképpen megszűnt kapcsolatuk. Batsányi némi rosszindulattal, malíciával így írt *Virág Benedeknek*, a Magyar Minerva további sorsát és Péteri Takátsot illetően: „*Úgy hallom, hogy Takáts maga akarna Ányos után megjelenni, azonban a censor aligha meg nem akasztotta sebes kocsijának tengelyét.*” Batsányinak végül is nem lett igaza, mert Péteri Takáts *Erkölcsei oktatása* megjelent a Minerva sorozatban, 1799-ben.

Festetics halálával 1819-ben megszűntek a Helikoni Ünnepek. Batsányi Linzben élt száműzetésben. Festetics László az ifjú gróf kevésbé volt érzékeny az irodalmi csatározásokra, bár ő is áldozott a kultúra oltárán. A régi keszthelyiek – ha lehet így mondani - közül Juranits László volt az, aki kapcsolatban maradt az öregedő Batsányival. Azt viszont nem tudhatjuk, hogy a linzi szerény lakás egyre nyomasztóbb magányában eszébe jutottak-e a keszthelyi évek, a diákcsínyek, a csúcsíves, gótikus templomban hallgatott

szentmisék. Nem tudni, de az biztos, hogy hazavágyott a szülőföldre. *A magyar költő idegen messze földön* című poétai elmélkedés második részének negyedik éneke első versszakában írja:

*De már siess, Múzsám, s járj utad végére;
Siess a Bakonynak nyugoti szélére.
Térj ama nagy költő kies lakhelyére,
S örömet, szerelmet lehellő körére.*

Már csak halála után érkezhettek meg „a Bakonynak nyugoti szélére” a nemzet, tapolcaiak és keszthelyiek összefogása eredményeként.

#

Felhasznált irodalom:

Batsányi János összes költeményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp., 1994.

Batsányi János összes művei 1. Versek. Akadémiai, Bp., 1953.

Cséby Géza: Adalékok Festetics György irodalom pártoló tevékenységének összegzéséhez. In: Hévizi almanach. Hévíz, 1992.

Cséby Géza: A porából megelevenedett Phoenix. In: Somogy, 1996/3.sz.

Gálos Magda: Juranits László levelei Batsányi Jánoshoz. ItK, 1933.

Horváth Szilveszterné-Őriné Szilvási Anna: Batsányi Jánosról tapolcai tizenéveseknek. Tapolca, 1997.

Négyesy László: Gróf Festetics György a magyar irodalomban. In: Keszthelyi Helikon, Keszthely, 1925.

Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái V. köt. Bp., 1897.